

כט ע"ב

[א] רש"י ד"ה אבל ושביעי - רשום קו עליו למוחקו.

ל ע"א

[א] גמ' כל שעה שמותר לאכול בשר - תז"מ.

אור אליהו

של עצמו, וכקושיית מר קשישא בריה דרב חסדא.

[א] בגמ': "אמר רב לא שנו אלא לפניו, אבל לאחריו מותר. ושמאל אמר אפילו לאחריו נמי אסור". וכתב רש"י ד"ה אבל: "אבל לאחריו - חמישי וששי ושביעי מותר". והנה בש"ס של רבינו בתיבת "ושביעי" שברש"י היה רשום קו עליו למוחקו⁸³.

ונראה הטעם, שהרי פשוט הדבר שלרב מותר בשביעי, שהרי ודאי שמותר ללבוש בגד מכובס ביום שבת שאחר תשעה באב ומאי קמ"ל⁸⁴. ועוד, הרי שמאל שחולק על רב סובר, שלאחריו גם כן אסור. ואם כן יוצא שלשמאל יהיה אסור ללבוש בגד מכובס ביום שבת שאחר תשעה באב, וזה לא מסתבר כלל.

[א] בגמ': "תניא אידך, כל שהוא משום תשעה באב אסור לאכול בשר, ואסור לשתות יין ואסור לרחוץ, כל שאינו משום תשעה באב מותר לאכול בשר, ולשתות יין ואסור לרחוץ. רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר

כך היא הגירסא שלפנינו. ולפי גירסא זו משמע שבכל יום שיש בו קרבן מוסף יש בו קרבן עצים, שלכן הגמ' אמרה שלא יתכן שרבי יוסי, שאמר "כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד", כוונתו למעמד של מנחה, שכן קרבן עצים דוחה אותו, ודבר זה תמוה, וכי בכל יום שיש בו מוסף יש בו קרבן עצים⁸². ולכן בש"ס של רבינו הגיה: "אמר ליה איכא רבי יוסי דקאי כוותך, דתניא רבי יוסי אומר כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד. מעמד דמאי, אילימא מעמד דשחרית, הא תנא קמא נמי הכי קאמר, אלא מעמד דמוסף, ידידיה נמי לא דחי, אלא דמנחה ודנעילה. שמע מינה ידידיה דחי דלאו ידידיה לא דחי שמע מינה" - כן צריך לומר.

ולפי גירסא זו כוונת הגמ' לומר, שכיון שלא יתכן לפרש, שמה שאמר רבי יוסי "כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד", שכוונתו למעמד של שחרית או מוסף, על כרחך שכוונתו למעמד של מנחה ונעילה, ואם כן מוכח, שלדעת רבי יוסי קרבן מוסף דוחה רק למעמד

ביום שיש בו קרבן עצים מיירי" וכו' ע"ש. ובהערה שם כתב המו"ל שלפי גירסת רבינו לא קשה מידי.

⁸³. וכן הגיה בהגהות הר"ב מרנשבורג.
⁸⁴. וכעין זה כתב בדקדוקי חברים (אך לא הגיה בדברי רש"י): "שם רש"י ד"ה אבל לאחריו חמישי וששי ושביעי - נראה דשביעי כדי נסבא, מפני דשבת לא נגזר באיסור מאדם מעולם וק"ל".

⁸². הרי רק בר"ח ניסן ובר"ח טבת היה גם קרבן מוסף וגם קרבן עצים. וכעין זה הקשה בהליכות אלי (הוצאת מכון אהבת שלום עמ' דש): "צ"ע בגמרא במאי דקאמר אלא דמנחה קרבן עצים דחי ליה, ומאי קושיא, דלמא כי קתני כל יום שיש בו מוסף יש בו מעמד מנחה, מיירי בקרבן מוסף ואין אותו יום קרבן עצים". וכתב ליישב "ולזה י"ל דדייק מכח דקתני 'כל יום', דמשמע דאפילו

אור אליהו

לכן בש"ס של רבינו היתה תיבה זו של "בשר" מחוקה, וכך צריך לומר: "כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ"⁸⁵. והיינו, שלדעת ת"ק בסעודה המפסקת, כיון שאסור לאכול בה בשר, אסור גם לרחוץ, ואילו לדעת רבי ישמעאל ברבי יוסי, כל עוד שמותר לאכול, דהיינו שעדיין לא נכנס הצום, מותר לרחוץ.

הראב"ד פירש דקאי אחר שהפסיק וקיבל עליו איסור אכילה אסור בכל העניינין, והכי קאמר כל שהוא כו' ר"ל שמפסיק משום ט"ב אסור וכל שאינו כו' אלא משום תענית ציבור שאינו ט"ב, ואף על גב שהפסיק באכילה מותר בשאר. ואף לפירוש הרמב"ן י"ל דהלכה כר"י בר' יוסי, מדשתיק במתני', ואף שהרמב"ן הקשה על זה, מכל מקום המנהג כרבי ישמעאל בר"י, וכן פשטא דמתני' משמע כן, דאין אסור אלא בבשר ויין, ומדפרט הנך משמע דשאר מותר.

והיינו, שנחלקו הרמב"ן והראב"ד בביאור הברייתא, שלדעת הרמב"ן ת"ק אוסר **מסעודה המפסקת** של ערב תשעה באב **לרחוץ**, וטעמו, כיון שאסור לאכול בשר נמצא שקבל עליו קצת אבילות, לכן אסור גם ברחיצה, שרחיצה היא הנאה גם לאחר זמן, ונראה כרוחץ לצורך תשעה באב. ורבי ישמעאל ברבי יוסי אין לו סברא זו, ולכן, כל עוד שמותר לאכול, שעדיין לא נכנס תשעה באב, **מותר גם לרחוץ**. ופוסק הרמב"ן כת"ק. והראב"ד פירש, שלת"ק בסעודה המפסקת של ערב תשעה באב **אחר** הסעודה, כיון שאין דעתו לאכול עוד, חל עליו כבר איסור רחיצה (אע"פ שלא קיבל על עצמו בפירוש), אבל בשאר תעניות ציבור אע"פ שהפסיק את אכילתו עדיין מותר ברחיצה. ורבי ישמעאל ברבי יוסי סובר, שגם בסעודה המפסקת של ערב תשעה באב, כיון שאם לא היה מפסיק היה יכול לאכול עד שנכנס תשעה באב, יכול גם כן לרחוץ.

ולכן כתב רבינו בביאורו שדברי הרמ"א, שמתיר רחיצה עד בין השמשות, הוא לא כדברי הרמב"ן,

משום אביו, **כל שעה שמותר לאכול בשר** מותר לרחוץ". כך היא הגירסא שלפנינו. ולכאורה קשה, שלפי זה יוצא שרבי ישמעאל ברבי יוסי לא חולק על ת"ק, שלדעת שניהם בסעודה המפסקת, שאסור לאכול בה בשר, אסור גם לרחוץ, ובסעודה שאינה מפסקת, שמותר לאכול בה בשר, מותר גם לרחוץ.

⁸⁵. וכן הוא בתוספתא (תענית ג, יא): "כל שהוא מסעודת תשעה באב אסור לוכל בשר, ואסור לשתות יין, ואסור לוכל שני תבשילין, ואסור לרחוץ ולסוך. וכל שאינו מסעודת תשעה באב מותר לוכל בשר ולשתות יין, ומותר לוכל שני תבשילין ומותר לרחוץ ולסוך. ר' ישמעאל בי ר' יוסה אומר משם אביו: **כל שעה שמותר לוכל, מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו**". וכן הביאה הר"ן על הרי"ף (י ע"א): "שכך שנו בתוספתא: כל שהוא מסעודת ט"ב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לאכול שני תבשילין ואסור לרחוץ ולסוך. והיינו טעמא, דאע"ג דלא עייל אכתי ט"ב, רחיצה וסיכה הנאות דלאחר שעה נינהו ונראה כרוחץ בט"ב, ומשום הכי אסור, הא בנעילת הסנדל ובשאר דיני אבלות אינו אסור אלא משתחשך. ור' **ישמעאל פליג ואמר שאין התחלת ט"ב עליו כל שעה שהוא מותר לאכול**".

וכן כתב רש"י: "הכי גרסינן: רבי ישמעאל ברבי יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ - **ולא גרסינן בשר**, כלומר, אפילו בשעת סעודה המפסיק מותר לרחוץ, הואיל ומותר לאכול". וכן הגירסא ברא"ש (תענית ד, לח) ורמב"ן (תורת האדם שער האבל, ענין אבילות ישנה).

והנה הרמ"א (תקנג, ב) כתב: "ומותר ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל עד בין השמשות". וכתב שם רבינו בביאורו: "ומותר כו' - דלא כהרמב"ן, שפירש מה שכתוב שם כל שהוא משום ט"ב כו' דבסעודה המפסקת ואילך אסור ברחיצה וסיכה כמ"ש בתוספתא כנ"ל, וכתב דקי"ל כת"ק. אבל

[ב] שם ותינוקות של ב"ר אינן בטילין רבי יהודה ב' - כצ"ל.

אור אליהו

והיינו, שנחלקו ת"ק ורבי יהודה לגבי תינוקות של בית רבן, לת"ק, תינוקות של בית רבן אינם בטלים מתלמוד תורה בתשעה באב, ואילו לרבי יהודה גם תינוקות של בית רבן בטילים. ולא כגירסא שלפנינו: "ותינוקות של בית רבן בטליו, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב. רבי יהודה אומר, אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות, ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות, אבל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו, ותינוקות של בית רבן בטלים בו, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב".

ונראה הטעם, משום שלגירסא זו יוצא שאין מחלוקת כלל בין ת"ק לרבי יהודה לגבי תינוקות של בית רבן⁸⁷, ואם כן קשה מדוע חזר רבי יהודה על דבר זה⁸⁸.

[ב] שם בגמ': "תנו רבנן, כל מצות הנהגות באבל נוהגות בתשעה באב. אסור באכילה, ובשתיה, ובסיכה, ובנעילת הסנדל ובתשמיש המטה, ואסור לקרות בתורה, בנביאים, ובכתובים ולשנות במשנה, בתלמוד, ובמדרש, ובהלכות ובאגדות, אבל קורא הוא במקום שאינו רגיל לקרות, ושונה במקום שאינו רגיל לשנות, וקורא בקינות, באיוב ובדברים הרעים שבירמיהו. ותינוקות של בית רבן אינן בטליו. רבי יהודה אומר, אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות, אבל קורא הוא באיוב ובקינות ובדברים הרעים שבירמיהו, ותינוקות של בית רבן בטלים בו, משום שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב" - כן צריך לומר⁸⁶.

מוקפת תיבת "אינן" בסוגריים עגולות). וכן גרס הרא"ש (תענית ד, לד) והוסיף שת"ק הוא רבי מאיר: "ותינוקות של בית רבן אינן בטלים בו דברי ר' מאיר. ור' יהודה אומר אף אינו קורא במקום שאינו רגיל לקרות ואינו שונה במקום שאינו רגיל לשנות, אבל קורא הוא בקינות, ובאיוב, ובדברים הרעים שבירמיהו. ותינוקות של בית רבן בטליו בו, משום פקודי ה' ישרים משמחי לב". וכן גרסו הבה"ג (יח הלכות תשעה באב), סדר עמרם גאון (סדר תשעה באב), מחזור ויטרי (סי' רסו), פסקי רי"ד (תענית ל ע"א) ורמב"ן (תורת האדם שער האבל ענין אבלות ישנה).

⁸⁷ אלא רק לגבי האם מותר לקרות או לשנות במקום שאינו רגיל.

⁸⁸ דבשלמא מה שחזר על ההיתר ללמוד בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיהו, אפשר לומר, שכיון שאמר שאסור לקרות ולשנות גם במקום שאינו רגיל, הוסיף רבי יהודה שגם לשיטתו עדיין יש מקום ללימוד תורה בתשעה באב, והיינו

שלפירושו ופסיקתו כת"ק יוצא שאסור לרחוץ בסעודה המפסקת של ערב תשעה באב. אבל דברי הרמ"א הם כדעת הראב"ד, שהרי קי"ל שגם אחר סעודה מפסקת מותר לאכול (כל שלא קיבל בפירוש שלא לאכול יותר) וממילא מותר גם לרחוץ. והוסיף רבינו שגם לדרכו של הרמב"ן בפירוש הברייתא היה צריך לפסוק כרבי ישמעאל ברבי יוסי, כיון שסתמא דמתני' הזכירה לגבי סעודה המפסקת רק איסור אכילת בשר ויין ולא הזכירה את איסור הרחיצה, ואף שהרמב"ן דחה ראייה זו, מסיים רבינו, שמכל מקום המנהג כרבי ישמעאל ברבי יוסי לרחוץ כל עוד מותר לאכול, והיינו עד בין השמשות (הביאור הנ"ל בדברי רבינו בביאורו לשו"ע הוא על פי ספר דמשק אליעזר). גם הרא"ש כתב על דברי הרמב"ן "ולא כן עמא דבר". וגם הוסיף סברא: "ודבר תימה הוא שיהא מותר לאכול ולשתות ויהא אסור לרחוץ ולסוך".
⁸⁶ וכן הוא ברי"ף (י ע"א), וכמו שציין בגליון הגר"פ (אלא שלפנינו ברי"ף שבש"ס ווילנא

[ג] תוס' סד"ה ותרומיהו אבל היכא כו' עד טורח השבת - תא"מ.

אור אליהו

מותר מן המנחה ולמעלה ומסיק דלייט עלה אביי, וכל שכן כשחל להיות בחמישי דודאי אסור בו ביום, אפילו מן המנחה ולמעלה⁸⁹. ואין לומר דמאי דשרו התוספות מחצות ולמעלה היינו ביום רביעי, שהוא ערב תשעה באב, דהא תניא בחל להיות בחמישי לפניו אסור. ותו דטפי איכא לאחמורי אחר חצות מקודם חצות. הלכך אין לסמוך על הוראה זו⁹⁰.

ואולי משום כך בש"ס של רבינו כל תיבות אלו⁹¹ כלומר, מהתיבות "אבל היכא" עד תיבות "טורח השבת" - היו מחוקות.

[ג] בתוס' סוף ד"ה ותרומיהו כתבו: "אבל היכא דחל ט"ב בה' בשבת מותר לכבס ולספר מחצות ואילך, מפני כבוד השבת, דאין להמתין עד ערב שבת, מפני טורח השבת". כך היא הגירסא שלפנינו בתוספות.

ועל דברי תוס' אלו תמה הב"י (או"ח תקנא) והקשה כמה קושיות: "ודבר תימה הוא להתיר לכבס ולספר ביום תשעה באב עצמו. ותו דבהדיא תניא (כט ע"ב) התם: חל להיות בחמישי לפניו אסור לאחריו מותר, ואם איתא, לאשמעינן דבו ביום עצמו מותר. ותו דגבי חל להיות בערב שבת קתני אם לא כיבס בה'

הב"י, כתב שיש למחוק רק את תיבת "ולספר", וכך צריך לומר: "היכא דחל ט"ב בה' בשבת מותר לכבס מחצות ואילך מפני כבוד השבת, דאין להמתין עד ערב שבת מפני טורח השבת" (וממילא אין קושיא על התוס' מצד התספורת). ובהסבר שיטתם של תוס' (ליישוב קושיות הב"י לגבי כיבוס) כתב (שם): "דהם כתבו דמדינא מותר לכבס כלי פשתן, מכל מקום החמיר להם רש"י ז"ל, אבל כשחל ט"ב בה' מותר לכבס סדינין של פשתן, והא דאסרינן בברייתא ולייט אביי היינו בשל צמר". וכן כתב בעוד יוסף חי.

בקינות באיוב ובדברים הרעים שבירמיה, אבל לגבי תינוקות של בית רבן, לא מובן מדוע חזר רבי יהודה על דברי ת"ק.

⁸⁹. וכן כתב הר"ן על הרי"ף (ט ע"ב): "ומיהו אם חל ט"ב בה' פשיטא דאסור, דהא בגמ' אמרינן כשחל ט"ב להיות בע"ש, שאם לא כבס בה' מותר לכבס בע"ש מן המנחה ולמעלה, ואמרינן דלייט עלה אביי, וכל שכן כשחל בה' שאסור לכבס".

⁹⁰. עיין בב"ח (תקנא) וט"ז (שם ס"ק יד).

⁹¹. אמנם בספר זרע יצחק, אחרי שהביא את דברי